

Vefeyât, III, 103; Muhammed b. Râfi' es-Sellâmî, *Târîhu 'ulemâ'i Bağdâd* (nşr. Abbas el-Azzâvî), Bağdad 1357/1938, s. 145-146; İbnü'l-Hatîb, *el-İhâta*, IV, 152-158; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-mûzheb*, II, 112-113; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'at*, II, 209-210; a.mlf., *Hüsnü'l-mu'hâdara*, I, 555; İbnü'l-Kâdî, *Dürretü'l-hicâl*, III, 240-241; Makkarî, *Nefhu'l-tîb*, II, 262 vd.; ayrıca bk. İndeks; *Keşfü'z-zunûn*, I, 279; II, 940, 1198, 1444, 1548, 1658, 1693, 1747, 1814, 1925; Serkîs, *Mu'cem*, I, 118-119; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, I, 197-198; Brockelmann, *GAL*, I, 410-411; *Suppl.*, I, 576; Muhammed Abdülgânî Hasan, *İbn Sa'îd el-Magribî*, Kahire 1969; Muhsin Hâmid el-Ayyâdî, *İbn Sa'îd el-Endelûsî*, Kahire 1976; Abbas b. İbrâhîm, *el-İ'âm*, IX, 159-168; Abdullah Yûsuf el-Ganîm, *el-Mahjûâtü'l-coğrafiyyetü'l-'Arabîyye*, Kûveyt 1400/1980, s. 28-30; Zekî Muhammed Hasan, *er-Rahhâletü'l-müslimûn fi'l-üşûri'l-vüştâ*, Beyrut 1401/1981, s. 121-125; Ahmed Ramazan Ahmed, *er-Rihle ve'r-rahhâletü'l-müslimûn*, Cidde, ts. (Darü'l-beyânî'l-Arabî), s. 189-195; Hüseyin Münis, *Târîhu'l-coğrafiyye ve'l-coğrafiyyin fi'l-Endelûs*, Kahire 1986, s. 461-517; Muhammed Câbir el-Ensârî, *et-Tefâ'ülü's-şekâfî beyne'l-Magrib ve'l-Meşrik fi âsâri İbn Sa'îd el-Magribî*, Beyrut 1992; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *'Uyûnü'l-mü'el-fât* (nşr. Mahmûd Fâhûrî), Halep 1413/1992, I, 190-191; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 173-174; Abd Al-'Aziz M. Al-Ahvânî, "El-Kitâb al-Muqtataf min Azâhir al-Turaf de İbn Sa'îd", *al-Andalus*, XIII, Madrid 1948, s. 20-33; Şevkî Dayf, "Kitâbü Râyâtî'l-müberrizin ve gayâtî'l-mümeyyizîn", *Meccelletü Külliyyeti'l-âdâb*, XIII, Kahire 1951, s. 203-223; G. Potiron, "Eléments de biographie et de généalogie des Banu Sa'id", *Arabica*, XII/1 (Leiden 1965), s. 78-92; V. Manfred Kropp, "Alî İbn Mûsâ İbn Sa'îd al-Magribî und sein Werk", *Isl.*, LVII/1 (1980), s. 68-96; M. Meouak, "Les principales sources écrites d'Al-Mugrib fi hula'l-Magrib", *Orientalia Loveniensia Periodica*, sy. 24, Leuven 1993, s. 213-223; Ch. Pellat, "İbn-i Sa'îd al-Magribî", *EP* (İng.), III, 926; Yûsuf Rahîmî, "İbn Sa'îd-i Magribî", *DMBİ*, VI, 685-692; S. Maqbul Ahmed, "Coğrafya", *DİA*, VIII, 59.

RECEP USLU

İBN SÂİD es-SİNCÂRÎ

(bk. İBNÜ'L-EKFÂNÎ).

İBN SÂLİM

(ابن سالم)

(ö. 297/909)

Basra'da
Mâlikîler arasında yayılmış
bir tasavvufî kelâm ekolü olan
Sâlimiyye'nin kurucusu
(bk. SÂLİMİYYE).

İBN SASRÂ

(bk. BENÎ SASRÂ).

İBN SAYYÂD

(ابن سياد)

Abdullah b. Sayyâd
(ö. 63/683)

Ashap arasında yaşamakla birlikte
dinî hüviyeti hakkında
kuşklar bulunan kişi.

Hiz. Peygamber'le Medine'de karşılaş-tıkları sırada bulûğ çağına yaklaşmış bu-lunduğuna dair rivayetlerden (*Müsned*, II, 149; Buhârî, "Edeb", 97) hicret yılı dolayla-rında doğduğu anlaşılmaktadır. Kaynak-larda Abdullah b. Saîd, Sâfî b. Sayyâd ad-larıyla da anılır. Annesinin, yanlarına Re-sûl-i Ekrem'in geldiğini ona haber verir-ken kullandığı Sâf ismi (*Müsned*, II, 149; Müslim, "Fiten", 95) Sâfî'nin kısaltılmış şeklidir. Medineli bir aileye mensup oldu-ğu ve orada doğduğu bilinmekle birlikte ailenin menşei konusunda değişik rivayet-ler vardır. Hadislerde genellikle yahudi bir aileden geldiği belirtilirken bazı tarih ve tabakat kitaplarındaki kısıtlı bilgilerde ailenin Benî Neccâr kabilesinden olduğu yolunda iddialar da bulunmaktadır. Bir rivayete göre aile kendisini Benî Neccâr'dan sayar, Benî Neccâr ise bu mensubiye-ti reddederdi. Onun, bu kabileyle dostluk kurmuş bir yahudi ailesinden geldiği de söylenmektedir. İbn Sa'd, bu bilgileri aktardıktan sonra Abdullah b. Sayyâd'ın menşeinin meçhul olduğu yolundaki ka-naatini belirtir (*et-Tabakât*, s. 302).

Bazı tarih ve tabakat kitaplarında İbn Sayyâd'ın bir ara İsfahan'a gittiği, oradaki yahudilerin kendisini defler çalıp kandil-ler yakarak karşıladıkları, onun sayesinde Araplar'ı mağlûp edeceklerine inandıkları, fakat daha sonra ne gibi gelişmeler oldu-ğu hususunda bir bilgi bulunmadığı kay-dedilmektedir (İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, VII, 419; *Fethu'l-bârî*, XXVIII, 96) onun Medine'de öldüğü yolundaki bilgi daha güvenilir görünmektedir. Hatta Câbir b. Abdullah, "İbn Sayyâd'ı Harre ola-yında (63/683) kaybettik" demiştir (Ebû Dâvûd, "Melâhim", 16). Deccâlin İsfahan'da ortaya çıkacağı (İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XXVIII, 96), yetmiş bin İsfahanlı'nın dec-câlin peşinden gideceği (Müslim, "Fiten", 124) yolundaki rivayetler dikkate alınırsa İbn Sayyâd ile İsfahan arasında böyle bir irtibat kurulmasına onu deccâl olarak gösterme çabasının bir ürünü şeklinde bakılabilir.

Kaynaklarda İbn Sayyâd'la ilgili asıl me-sele onun dinî hüviyeti konusunda yoğun-laşmakta, bu husus bilhassa hadis lite-

ratüründe yer alan farklı, hatta yer yer birbirine aykırı rivayetlerden kaynaklan-maktadır. Bu rivayetlerde göze çarpan en önemli noktalardan biri, İbn Sayyâd'ın da-ha oyun oynama çağına iken gaipden ha-ber vermesi, hatta peygamberlik iddia-sında bulunduğunun ileri sürülmesidir. Abdullah b. Ömer'e isnad edilen bazı riva-yetlerden anlaşıldığına göre bu tür söy-lentilerden haberdar olan Hz. Peygamber, onun gaipden haber verme iddiasının asıl-sız olduğunu ortaya koymak amacıyla Du-hân süresinin 10. âyetini aklında tutarak yahut bir şeye yazıp elinde saklayarak kendisinden bunu bilmesini istemiş, İbn Sayyâd, sadece âyette geçen "duhân" ke-limesinin baş kısmını (duh) bilebilmiştir (*Müsned*, I, 380; Müslim, "Fiten", 86, 95). Bunun üzerine Resûlullah, şeytanın ken-dilerine bir bütünden ancak bir parça il-kâ ettiği kâhinlerin bundan ileri gideme-yeceklerini ve Allah'ın peygamberlerine vahyettiği gayb bilgisine ulaşamayacak-larını belirtmiştir (Nevevî, XVIII, 48-49).

İbn Sayyâd'la ilgili rivayetlerde ortaya çıkan diğer bir önemli husus da Resûlul-lah'ın, kendisinin peygamberliğine inanıp inanmadığı sorusuna verdiği cevapta gö-rülmektedir. Bu konuda birbirinden farklı üç rivayet mevcuttur. Abdullah b. Ömer'e isnad edilen iki rivayetten birinde İbn Say-yâd'ın bu soruya, "Hayır inanmıyorum; sen benim peygamber olduğuma inanıyor musun?" şeklinde cevap verdiği; ikincisin-de, "Sen ümmîlerin peygamberisin" de-dikten sonra yine peygamberlik iddiasın-da bulunduğu belirtilmiş (Müslim, "Fi-ten", 85, 95); Ebû Saîd el-Hudrî'ye isnad edilen üçüncü rivayette ise "evet" veya "hayır" şeklinde bir cevap vermeyip ken-disinin peygamberliğini Resûlullah'ın tas-dik edip etmediğine ilişkin sorusunu sor-muştur (Müslim, "Fiten", 87). Söz konusu hadislerde, bu cevaplara öfkelenen Hz. Ömer'in onu öldürmek için Resûl-i Ek-rem'den izin istediği, fakat Resûlullah'ın buna izin vermediği de kaydedilmektedir. İbn Sayyâd'ın peygamberlik iddiasında bulunmasına rağmen Resûlullah'ın onu cezalandırmayı uygun bulmamasına ge-rekçe olarak Hattâbî, İbn Sayyâd'ın men-sup olduğu yahudilerle yapılan antlaş-mayı gösterirken (*Me'âlimü's-Sünen*, IV, 503) Kâdî İyâz bunu İbn Sayyâd'ın henüz mükelleflik çağına erişmemiş olmasına bağlamıştır (Nevevî, XVIII, 48).

Hadislerde deccâle nisbet edilen özel-liklerin İbn Sayyâd'da da bulunduğunu ileri sürerek onun deccâl olduğunu iddia edenler de olmuştur (*Müsned*, II, 149; V,

213; Buhârî, "Edeb", 97; Müslim, "Fiten", 85-88). Buna dair rivayetlerin birinde Hz. Ömer'in, Resûl-i Ekrem'in huzurunda İbn Sayyâd'ın deccâl olduğu hususunda yemin ettiği halde Peygamber'in bu iddia karşısında ses çıkarmadığı (Buhârî, "İ'tișâm", 23; Müslim, "Fiten", 94), bunun da iddianın doğruluğunu kanıtladığı ileri sürülmüştür. Hatta onun, âhir zamanda zuhur edeceği bildirilen "mesih deccâl" olduğu yolunda Abdullah b. Ömer'e isnad edilen bir rivayet bulunmasına rağmen (Ebû Dâvûd, "Melâhim", 16) genellikle âlimler mesih deccâl olduğu hususunda Hz. Peygamber'e bir vahiy gelmediğini, Resûl-i Ekrem'in Hz. Ömer tarafından ileri sürüldüğü söylenen deccâl iddiası karşısında sükût etmesinin ise onu onaylama anlamı taşımadığını kabul etmişlerdir (Nevevî, XVIII, 46). Esasen Ebû Saîd el-Hudrî'nin naklettiği bir rivayette, bizzat İbn Sayyâd'ın da kendisine bu şekilde bir isnadda bulunulmasından üzüntü duyduğu ifade edilmiştir. Ebû Saîd'in anlattığına göre bir hac veya umre yolculuğu sırasında gruptan ayrılarak onunla tesadüfen baş başa kaldıklarında Ebû Saîd, İbn Sayyâd hakkında anlatılanlardan dolayı kendisiyle yalnız kalmaktan ürküntü duymuş, İbn Sayyâd ise Ebû Saîd'e deccâl olduğu yolundaki söylentileri hatırlatarak deccâlin nitelikleri hakkında Peygamber'in verdiği bilgilerin müslümanlarca bilindiğini, buna göre deccâlin Mekke ve Medine'ye giremeyeceğini, çocuğunun olmaya çağını, halbuki kendisinin Medineli olup şu anda da Mekke'ye gitmekte olduğunu, Medine'de bir oğlunun bulunduğunu, bu durumda anlatılanların asılsız olduğunu söylemiştir (Müslim, "Fiten", 90-91; Tirmizî, "Fiten", 63). İbnü'l-Esir, bu rivayeti ve İbn Sayyâd'ın Medine'de öldüğüne dair bilgiyi, Temîm ed-Dârî hadisiyle (Müslim, "Fiten", 119-121; Ebû Dâvûd, "Melâhim", 15) kıyamet âlâmetlerine dair bilgileri gerekçe göstererek İbn Sayyâd'ın bilinen anlamda deccâl olmadığını belirttikten sonra onun büyük bir ihtimalle Hz. Peygamber'in vefatından sonra Müslümanlığı kabul ettiğini, bu sebeple sahâbî sayılması gerektiğini ifade eder (*Üsdü'l-gâbe*, III, 282-283). İbn Hacer'in, İbn Sayyâd'ın deccâl ile ilgisine ve deccâle dair bazı rivayetlere temas ettikten sonra bu rivayetlerin Ehl-i kitap kaynaklarından alınmış olabileceğini söylemesi (*Fethu'l-bârî*, XXVIII, 97) ilgi çekicidir.

Deccâlin varlığı ve bu hususla ilgili rivayetlerin kaynağı, sıhhati, nasıl yorumlanması gerektiği gibi konulardaki tartışma-

lar bir yana (geniş bilgi için bk. *DİA*, IX, 69-72), deccâl kelimesini belli bir kişinin veya varlığın ismi olarak değil insanların kafasını karıştırarak tereddüt uyandırmayı, onları doğru yoldan saptırmayı amaçlayan, böylece inkârcılık ve kötülüklerin yaygınlaşmasına hizmet eden her türlü sapık zihniyeti veya bu zihniyetin temsilcilerini ifade eden bir kavram olarak anlayan görüşleri dikkate alıp İbn Sayyâd'ın da en azından hayatının ilk dönemlerinde bu anlamda deccâl karakterli bir kişilik ortaya koyduğu kabul edilebilir. Esasen onun deccâllerden bir deccâl olduğunu söyleyenlerin de (İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XXVIII, 95; Ali el-Kârî, V, 219) bu anlamı kastettikleri açıktır. Daha çocuk yaşta iken bir yandan akrabalarıyla oyun oynayıp öte yandan kehanetler ileri sürmesi, peygamberlik iddiasında bulunması, deccâlî ve ailesini tanıdığını, kaldığı yeri bildiğini, arşı su üzerinde gördüğünü, iki cini bulduğunu ve bunlardan birinin kendisini tasdik ettiğini, diğerinin yalanladığını söylemesi gibi garip sözlerine ve davranışlarına bakarak onun akıl hastası veya meczup bir kimse olduğunu düşünmek de mümkündür. Nitekim Resûl-i Ekrem'in onun için "zihin düzeni bozulmuş, kafası karışmış" anlamına gelen ifadeler kullanması da bu ihtimali desteklemektedir (Buhârî, "Edeb", 97; Müslim, "Fiten", 87; Ebû Dâvûd, "Melâhim", 16; İbn Şebbe, II, 406).

İbn Sayyâd hakkındaki rivayetler, daha çok onun çocukluk ve gençlik yıllarıyla ilgili olup ileri yaşlarında neler yaptığı bilinmemektedir. Yaygın görüşe göre önceki hallerinden sıyrılarak tövbe etmiş, hacca gitmiş, cihada katılmıştır (İbn Sa'd, s. 304; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 419). Buna rağmen baştan beri müslümanların İbn Sayyâd'ın dinî ve fikrî durumu hakkındaki kanaatlerinin oldukça bulanık olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Hattâbî, Selef âlimlerinin onun son durumuyla ilgili farklı görüşler taşıdığını, tövbe edip samimi bir müslüman olduğunu kabul edenler yanında Câbir b. Abdullah gibi deccâl olarak öldüğünde ısrar edenlerin de bulunduğunu kaydeder (*Me'âlimü's-Sünen*, IV, 504). Nevevî'nin belirttiği gibi (*Şaḥîḥu Müslim bi-Şerḥi'n-Nevevî*, XVIII, 46) bu bulanıklık ve karışıklık İbn Sayyâd hakkındaki rivayetlerde de görülmektedir.

İbn Sayyâd'ın oğlu Umâre, hadis literatüründe önemli bir isim olarak yer almış olup Saîd b. Müseyyeb'in yakın dostlarından biri konumunda gösterilmekte ve

hadiste sika kabul edilmektedir. Babası aleyhindeki rivayetlerin başlıca kaynaklarından biri olan Câbir b. Abdullah ile Saîd b. Müseyyeb ve Atâ b. Yesâr'dan hadis rivayet etmiş; kendisinden Dahhâk, Mâlik b. Enes, Muhammed b. Ma'n, Velîd b. Kesîr el-Medenî rivayette bulunmuştur. Mâlik b. Enes'in onu herkesten üstün tuttuğu ifade edilir. Umâre, II. Mervân b. Muhammed'in hilâfeti döneminde (744-750) vefat etmiştir (İbn Sa'd, s. 302-304; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 419).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 380, 457; II, 148-149; III, 4, 25, 26, 43, 66, 79, 82, 368, 388; V, 40, 49-50, 148, 213; VI, 283-284; Buhârî, "Cenâ'iz", 80, "Şehâdât", 3, "Cihâd", 160, 178, "Edeb", 97, "Kader", 14, "İ'tișâm", 23; Müslim, "Fiten", 84-95, 119-121, 124; Ebû Dâvûd, "Melâhim", 15, 16; Tirmizî, "Fiten", 63; İbn Sa'd, *et-Tabakât: el-mütemmim*, s. 302-304; İbn Şebbe, *Târîḥu'l-Medineti'l-münevvere*, II, 401-406; Hattâbî, *Me'âlimü's-Sünen* (Ebû Dâvûd, *es-Sünen* içinde), İstanbul 1413/1992, IV, 503-507; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, III, 282-283; Nevevî, *Şaḥîḥu Müslim bi-Şerḥi'n-Nevevî*, Kahire 1349, XVIII, 46-57; İbn Hacer, *el-İșâbe*, III, 133-135; a.mlf., *Fethu'l-bârî* (Sa'd), XXVIII, 93-98; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 418-420; Aynî, *Umde'tü'l-kârî*, İstanbul 1308/1890, IV, 188-191; Ali el-Kârî, *Mir-kâtü'l-mefâtiḥ*, Kahire, ts., V, 219; David J. Halperin, "The Ibn Sayyâd Traditions and the Legend of al-Dajjâl", *JAOS*, XCVI/2 (1976), s. 213-225; Zeki Sarıtoprak, "Deccâl", *DİA*, IX, 69-72.

MUSTAFA ÇAĞRICI

İBN SEBE

(bk. ABDULLAH b. SEBE).

İBN SEB'İN

(ابن سبعين)

Ebû Muhammed Kutbüddîn Abdülhak b. İbrâhîm b. Muhammed
b. Nasr b. Muhammed el-Akkî el-Gâfiki
el-Mürsî er-Rakutî
(ö. 669/1270)

Sûfî filozof.

614 (1217) yılında Mürsiye (Murcia) yakınlarındaki Rakûta'da (Ricote vadisi) soy-lu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Çocukluk ve gençlik yılları Endülüste geçti. Bu dönemde dil ve edebiyat, Eş'arî kelâmı, Mâlikî fıkhi, mantık ve felsefe okudu. Tıp ve gizli ilimlerle (simya, esmâ ve hurûf ilmi) meşgul oldu. İbnü'l-Mer'e olarak da anılan Ebû İshak b. Dahhâk (ö. 611/1214-15) adlı tasavvufî ilgileri canlı bir din âliminin eserlerinden etkilendi. Endülüste şöhrete ulaştıktan sonra 640'